



Papers Produced from PhD Theses Presented at
Institute of Science and Technology, Yıldız Technical University
Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
Doktora Tezlerinden Üretilmiş Yayınlar

Sigma 4
37-44,
2012



Araştırma Makalesi / Research Article MEKÂNIN YENİDEN ORGANİZASYONUNUN EKONOMİK POLİTİK

Emrah ALTINOK^{*1}, Zeynep ENLİ^{L2}

¹Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Yıldız- STANBUL

²Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Yıldız- STANBUL

Geliştirildi /Received: 27.01.2012 Kabul/Accepted: 22.05.2012

ÖZET

Bu makalenin amacı, ya da anan neoliberal dönüşümlerin mekânsal yansımalarını, kentsel ekonomi politik perspektifinde anlamaya ve açıklamaya çalışmaktır. Buna göre, David Harvey'in Mekânsal-Zamansal Sabiteler kuramı ile El Koyarak / Mülksüzleştirilerek Birikim yaklaşımı, bu açıklama sürecinde temel alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kentsel ekonomi politik, mekânın yeniden organizasyonu.

POLITICAL ECONOMY OF REORGANIZATION OF SPACE

ABSTRACT

This paper intends to interpret and explain the spatial reflections of neoliberalism, with an urban political economy perspective. Accordingly, David Harvey's theory of *Spatio-Temporal Fixes* and *Accumulation by Dispossession* approach were taken as the primary reference point for this explanation.

Keywords: Urban political economy, reorganization of space.

1. GİRİŞ

Bu makale, David Harvey'in Mekânsal-Zamansal Sabiteler Kuramı'nın (*Spatio-Temporal Fixes*), kentsel mekânın yeniden organizasyonu sürecini ekonomi-politik bir okuma ile ele almada oldukça yeterli bir çerçeve sunduğunu ön kabulüne dayanmaktadır. Buna göre, makale kapsamında kuramın temel esasları irdelenmiş ve söz konusu okuma için güncel ipuçları tanımlanmaya çalışılmıştır. Makalenin son bölümünde ise, Harvey'in "El Koyarak / Mülksüzleştirilerek Birikim (*Accumulation by Dispossession*)" olarak kavramsallaştırılan çerçeve, Mekânsal-Zamansal Sabiteler Kuramı ile ilişkilendirilecektir.

Mekânsal-Zamansal Sabiteler Kuramı, temelde Marx'ın kâr oranlarının düşmesi ve artırı birikim krizleri[†] yaratma eğilimi taşıdığına ilişkin teorisinin yeniden formüle edilmesine dayanmaktadır. Harvey *artırı birikimi* yalnızca *birikmiş sermaye (accumulated capital)* anlamında

* Corresponding Author/Sorumlu Yazar: e-mail/e-ileti: emrah.altinok@bilgi.edu.tr, tel: (212) 311 77 04
istanbul Bilgi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Eyüp- STANBUL

[†] Marx eksik tüketimden de bahsetmiş olmasına karşın artırı birikime daha fazla önem vermiştir. Harvey bu noktada, hem Marx'ı, hem de özellikle son yüzyılın krizlerinin artırı birikim krizleri olduğunu gösteren Brenner'i (2002) izlemektedir.

kullanmamaktadır. Harvey'e göre a ırı birikimin iki biçimi söz konusudur. Bunlar atıl durumda kalan *sermaye ve i gücü fazlalıkları*.

Sermaye fazlası kendi içerisinde üç ana bile enden olu maktadır: zarar etmeden eritemeyen *mal fazlalıkları* (*property surplus*), kârlı yatırım alanları bulamayan *para fazlalıkları* (*capital surplus*) ve üretken kapasite fazlalıkları[‡].

Harvey a ırı birikim krizlerine, sermaye ve i gücü fazlasının emilmesi yoluyla çözüm arandı nı ortaya koymaktadır. Bu noktada *sermaye fazlasının mekâna sabitlemesi*[§] gerekmektedir.

Böylece, a ırı birikimden kaynaklanan kriz, bu birikimin *mekânsalla tırılması* ve co rafi yayılmaya konu edilmesi aracılı ı ile *dönemsel olarak geciktirilmektedir*.

Ancak bu i levin gerçekleşebilmesi için, öncelikle, *yapısalla tırılma iç tutarlılı m*, söz konusu co rafyada önceden (kimi durumlarda e zamanlı olarak) organize edilmi olması gerekmektedir. Bu organizasyon uzun dönemlere yayılabilece i gibi, anlık çözümlerle de sermayenin önünü açabilmektedir.

1929 krizinde oldu u gibi, a ırı birikim krizlerinin tamamında, “mal” ve “üretken kapasite” *fazlalıkları* de er kaybına u ramaktadır. Hatta kimi zamanlarda bu kapasiteler tamamen erimektedirler. De er kaybına engel olabilmek için bu varlıkların kârlı alanlara yatırılmaları gerekmektedir. Co rafi yayılma ve mekânsal düzenlemeler buna yönelik bir seçenektir.

Co rafi yayılma uzun ömürlü fiziki ve sosyal altyapı yatırımlarını (ula m ve ileti m a ları, e itim ve ara tırma gibi) gerektirdi i için, üretim ve mekân ili kilerinin yeniden düzenlenmesi, kapitalizmin kriz yaratıcı e ilimini ortadan tamamen kaldırmaya da bir ölçüde dizginlemektedir^{**}.

Yapısalla tırılma iç tutarlılı m in asında da önem ta rıyan altyapı yatırımları aynı zamanda mekânsal sabite olanakları da sa ladı ı için, sermaye için son derece önem ta imaktadırlar^{††}. Mekândaki *de i ken dola m*, ancak belli fiziksel altyapıları mekâna sabitleyerek sa lanabilmektedir. Demiryolları, otoyollar, havaalanları, limanlar, kablo a ları, fiber-optik sistemler, elektrik santralleri, su ve kanalizasyon sistemleri, boru hatları vb. bunlardan bazılarıdır.

Sermaye fazlasının mekâna sabitlemesi Harvey'e göre temelde iki biçimde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki olan mekânsal sabiteler (*spatial fixes*), yeni pazarlar, yeni üretim kapasiteleri, yeni kaynaklar, yeni i gücü olanakları yaratmaktadır. kincisi ise zamansal sabiteler'dir (*temporal fixes*). Bunlarsa uzun dönemli projeler ya da e itim ve ara tırma gibi sosyal harcamalar yoluyla, sermaye de erlerinin yeniden dola ma girmesinin ertelenmesi anlamını ta imaktadır.

Mekânsal-zamansal sabiteler bir bölgede organize olurken, o bölgedeki mevcut yapının (daha önceden mekâna sabitlemi -topra a çakılı- yapının) tamamen yıkımını da örgütleyebilmektedir. Hatta bu çatı ma kaçınılmaz olarak sürekli tekrarlanmaktadır. Zira mekânsal-zamansal sabitelerin do ası bunu gerektirmektedir.

Öte yandan bir dönemin mekânsal-zamansal sabite olana ı, bir zaman sonra bir tür fazla kapasiteye dönü ebilmektedir. Bu durumda sermaye birikiminin moleküler süreçleri devreye

[‡] Harvey, 2003:88, 109.

[§] Harvey'in mekânsal sabite (*spatial fix*), zamansal sabite (*temporal fix*) ya da mekânsal-zamansal sabiteler (*spatio-temporal fixes*) olarak tanımladı ı bu süreçlerin tümü, özünde sermayenin mekân üzerinde sabit hale getirilmesi (topra a çakılması) anlamını ta imaktadır. Tam burada Marx'ın *eme in metalara katı ması – onlarda cisimle mesi* metaforları hatırlatılabilir. Ayrıca Türkçeye “sabit” ya da “sabite” olarak çevrilmesi uygun bulunan “fix” kelimesi, İngilizce'deki farklı anlamları açısından de erlendirildi inde oldukça orijinal sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Zira bu anlamlardan birisine göre “fix”, (argo anlamıyla) madde ba ımlısı olan ki inin bu maddeye sahip oldu u an ya adı ı *“tamamlanma”* duygusuna ya da bu maddenin *bir kerelik* olan dozuna kar ılık gelmektedir.

^{**} a.g.e., s88.

^{††} Bu durumu “*bir ta la iki ku birden vurma anısı*” olarak yorumlamak, abartılı olmayacaktır.

girmekte ve sermaye daha kârlı farklı co rafyalara sıçramaktadır. Ancak *arkasında yıkım ve devalüasyon* bırakmaktadır^{††}.

Sanayisizle me (*deindustrialization*) süreci bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Di er taraftan sermaye burayı terk etmeyi ba aramazsa ya anacak a ırı de er kaybı, daha derin krizler yaratacaktır.

Sermayenin terk edemedi i köhnemi bölgeler, aynı zamanda ba ka sermaye grupları için yeni mekânsal sabite olanakları anlamını ta ıtmaktadır. Bu alanların yıkılıp yeniden kurulması mekânsal sabite döngüsünün bir parçasıdır^{§§}. Harvey'e göre tüm bu süreç sermaye birikiminin *yaratıcı yıkım tarihinin* aynasıdır.

Sermayenin mekâna sabitlenmesi, krizi öteleyici bir etki yaratmasına ra men, aslında sermayenin belirli bir mekânda sınırlanması ve üretici güçlerin sabit bir mekânsal form içinde dondurulması anlamını da ta ıtmaktadır. *Zaman-mekân sıkı ması (time-space compression)*^{***} olarak tanımlanan bu süreçte, sermaye *üçüncü çevrimin*^{†††} unsurlarından birisi olan teknolojiye ve bulu çulu a yatırım yapmakta ve bu limitlerden dı arı sıçramaya çalı maktadır.^{†††}

A ırı birikimin ilk unsuru olan sermaye fazlasının mekânsalla tırılması dı nda farklı kullanım yolları da söz konusudur. Özellikle küresel fonların para fazlaları, mal ve emtia tüketiminin ko ullarının iyile tirilebilmesi için, neoliberalle tirilen az geli mi ülkelere borç vermede kullanılmaktadır. Hatta sermaye fazlası ko ullarının geçerli oldu u dönemlerde, bu ülkeler borçlarını ödeyemeseler bile, borçları sıfırlanmakta ve yeniden borçlandırılmaktadırlar. Bu yolla sermaye fazlaları sürekli emilebilmekte, borçlanan ülkeler de neoliberal politikalar kar ısında boyun e me noktasına çekilmektedir.

A ırı birikimin bir di er unsuru olan mal fazlaları ise yeni piyasalar içerisinde emilmek durumundadır. Ancak fazlaların gönderilece i alanlar, altın - döviz rezervi ya da mübadele edilebilir emtia gibi ödeme araçlarına sahip olmak zorundadır. Böylece gönderilen mal fazlaları kar ılı nda para ya da emtia gelebilecektir (Harvey, 2003:117).

2. SERMAYE AKI I VE TEMEL ÇEVIR MLER

Harvey'e göre (2003:108-115) Mekânsal-zamansal sabiteler, 3 temel çevrimin tanımlanabilece i bir sermaye akı döngünün parçalarıdır (bkz. ekil 1).

Birinci çevrim, üretim - tüketim fonları arasındaki temel çevrimdir.

İkinci çevrim, üretim için gerekli tesis ve teçhizat (*üretimin kurulu ortamı*), tüketim için gerekli konut alanları (*tüketimin kurulu ortamı*) ve bu iki unsurun etkinli ini arttıracak teknik altyapı yatırımlarını (otoyol, demiryolu, havaalanı, liman, enerji üretim kapasitesi, su, kanalizasyon vb.) kapsamaktadır. Bu çevrim içindeki sermaye akı ının büyük bir bölümü topra a yatırılmakta ve fiziki varlıkları olu turmaktadır. Bu ba lamda ikinci çevrimdeki yatırımlar, a ırı birikimi emen en temel yatırımlar olarak tanımlanmaktadır.

^{††} a.g.e., s116.

^{§§} Tüm kentsele yenileme ve dönü üm projeleri bu kapsamda de erlendirilebilir.

^{***} Kapitalist – emperyalist geli menin neredeyse mottosu olarak okunabilecek “co rafi yayılma” esasen diyalektik olarak kendi içinde kar ıtını da barındıran bir devinim anlamını ta ıtmaktadır. Zira içinde ya adı ımız dünyada “hız” artmakta, zaman sürekli daralmakta ve böylece faaliyetler yo unla maktadır. Di er yandan küresel anlamda geli meye dayalı olarak mekân da sürekli tüketilmektedir. Bu durum Held ve McGrew (2005) tarafından *zaman-mekân sıkı ması* olarak tanımlanmı tir. Yani emperyalizm, aslında co rafi yayılma üzerinden krizini çözmeye çalı rken, aynı zamanda *zaman-mekân sıkı masının müstakbel krizini* yaratmaktadır.

^{†††} Burada bahsedilen Harvey'in tanımladı ı sermayenin 3 temel çevriminden birisidir. Bu konu bir sonraki bölümde irdelenecektir.

^{†††} Öte yandan bu tanımlamada oldu u gibi zamansal sabite, mekânsal sabitenin bir sonraki a ması olarak da görülmemelidir. Aksine Harvey'e göre bu süreçler daha çok iç içe ve bir arada i lemektedir. Sermaye gerekti inde her ikisini bir arada i letebilmekte, birinden di erine atlayabilmektedir.

Üçüncü çevrim ise, uzun dönemli sosyal altyapı yatırımlarından oluşmaktadır. Teknoloji, bilim, yönetim ve toplumsal harcamalara ilişkin yatırımlar (eğitim, sağlık, refah, güvenlik, ideoloji vb.) bu kapsama girmektedir. Bu çevrimin temel yatırımları iki ana gruptan oluşmaktadır. Bunlardan ilki aratırma – geliştirme ya da üretimi doğrudan besleyen teknolojik yatırımlardır. İkinci grup yatırımlar nüfusun sosyal koşullarına yönelik yatırımlar olarak tanımlanmaktadır. Bunların başında eğitim ve sağlık yatırımları gelmektedir. Eğitim yatırımları sermayenin uzun dönemde ihtiyacı olan kalifiye iş gücünün üretimini sağlamak için, sağlık yatırımları da emeğin yeniden üretimi için önemli bir işlev görmektedir. Özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde bu sağlık yatırımları sermayenin büyük bir kısmını çekmektedir (Harvey, 2003:111). Üçüncü çevrimin yatırımları, ikinci çevrime kıyasla daha uzun vadeli ve dolaylı faydalanımlar sağlamaktadır.

Genel olarak, aratırma birikim dönemlerinde sermaye akışı, üretim ve tüketim alanından (birinci çevrimden) çekilerek, ya sabit sermaye ve tüketim fonu ekline dönüşmekte (ikinci çevrime aktarım); ya da sosyal harcamalara, aratırma ve geliştirme faaliyetlerine yönelmektedir (üçüncü çevrime aktarım). Ancak bu yatırımlar sermayenin gelecekteki verimliliğine katkıda bulunduğu oranda üretken olarak tanımlanmaktadır. Örneğin daha eğitimli iş gücü, daha etkili bir ulaşımla iletişim sistemi, daha fazla sermaye birikimini sağlamaktadır.

Harvey'e göre aratırma birikim, öncelikle birinci çevrime dönüşme eğilimi taşımaktadır. Öte yandan bu çok uzun dönemlere yayılan bir süreçtir. Bu sebeple, o zamana dek, sermayenin başka fiziki ve sosyal altyapı yatırımlarına ilişkin bir çevrime aktarılması gerekmektedir (Harvey, 2003:112).

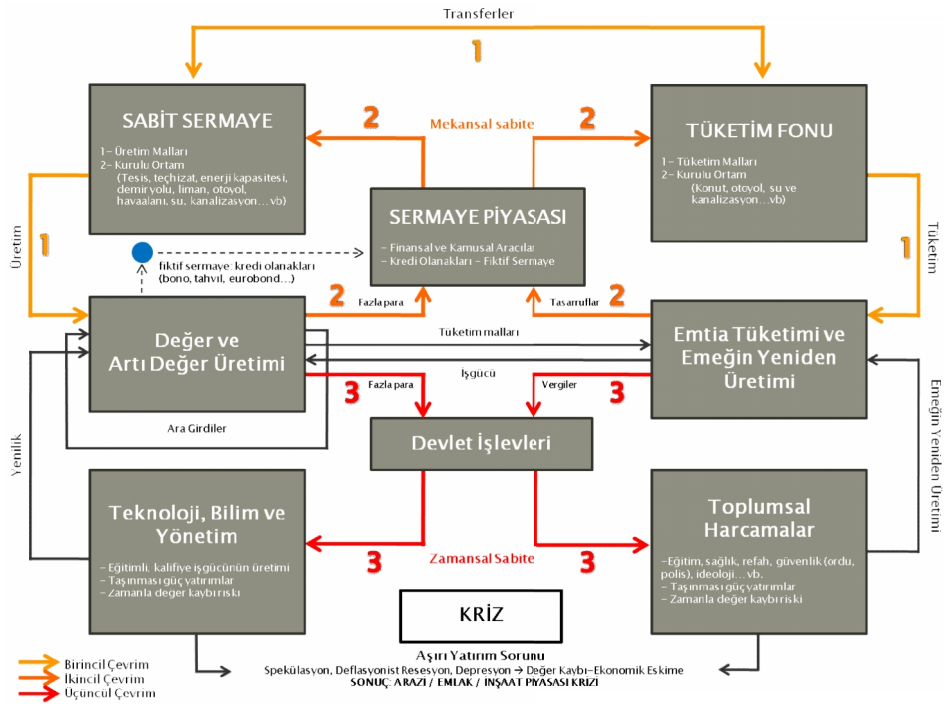
Harvey bu noktada finansal araç kurumların ve devletin çok önemli bir işlevi olduğunu belirtmektedir. Zira istisnai durumlar olmakla birlikte, sermayenin doğrudan birinci çevrimden ikinci ya da üçüncü çevrimlere aktarılması mümkün değildir. Harvey burada şu örneği vermektedir:

“Gömlek ve ayakkabı üretimindeki sermaye fazlası, doğrudan havaalanı ya da aratırma kurumu yapımına aktarılamaz. Devlet ve finans kurumları, fiktif sermaye deneni, maddi bir varlığı olmayan, fakat para yerine geçen değerli kâğıtları (bono, tahvil, eurobond vb.) yaratır. Örneğin finans kurumlarının gömlek ve ayakkabı üretimine yatırılan aratırma sermayeye kabaca eşit miktarda fiktif sermaye yaratarak, bunu otoyol yapımı ya da eğitim gibi gelecekte dönük projelere tahsis ettiğini ve böylece ekonomiyi canlandırdığını düşünün (belki de bu yolla ölenler ve inşaat işçilerinin artan gelirleri sayesinde gömlek ve ayakkabı talepleri artacaktır). Enerji yapılan kamu harcamaları üretkense (örneğin sermaye birikimini kolaylaştırıyorsa), fiktif değerler kendisini kurtaracaktır (ya borç ödenerek doğrudan, ya da devlet borçlarını karşılayan oranda yüksek vergi tahsilatı yapılarak dolaylı yoldan).^{§§§}”

Öte yandan ikinci ve üçüncü çevrim yatırımları da zamanla aratırma yatırım sorununa sebep olabilmektedir. Bu durumda konut, ofis, fabrika ve liman fazlaları ya da eğitim sisteminde aratırma kapasitelerle karşılaşmak söz konusu olmaktadır. Tüm bu aratırma kapasitelerin (*over-capacity*) zamanla değer yitirmesi gayrimenkul sektörünün ve buna bağlı kredi sisteminin krize girmesine neden olmaktadır. Harvey'e göre bu krizler çok daha derin krizlerdir^{****}.

^{§§§} a.g.e., s113-114.

^{****} Bu krizlere örnek olarak Harvey, 1990'da Japonya'ya anan ve 10 yıl süren, 1997'de de başta Tayland ve Endonezya olmak üzere Asya'da yayılan emlak krizlerini göstermektedir (Harvey, 2003:112). Ayrıca Harvey 2003'te yayımladığı eserinde, 2008'de tüm dünyayı sarsacak olan ABD mortgage krizini de tahmin etmiştir. Bu derin krizin öncesinde borsalarda yayılan IT krizi, Harvey'in teorisinde olduğu gibi emlak yatırımlarının muazzam bir şekilde artmasına sebep olmuştur. 2003 - 2005 dönemi boyunca birçok yatırımcı, düşük faizli krediler ile daha güvenli gördükleri emlak piyasasına yatırım yapmayı tercih etmiştir. Ancak bu yatırımlar ödenmeyen “subprime mortgage” borçları ve aratırma kapasite oluşumu yüzünden değer yitirmiştir.



ekil 1. Sermaye Çevrimleri ve Mekânsal-Zamansal Sabiteler

Kaynak: Harvey, D., (2003). The New Imperialism, Oxford University Press, New York, ss.110. içerisindeki emeğin yeniden üretilerek aktarılması.

3. EL KOYARAK / MÜLKSÜZLE TIREREK BİRİKİM

Kapitalist sistem, birikimin motorunu sürekli çalışır halde tutabilmek için, tarih boyunca farklı stratejiler geliştirmiştir. Bu motorun durmaması adına savaşlar çıkmış, ülkeler sömürülmüş, darbeler ve devrimler gerçekleşmiştir. Hatta bilim de bu motoru sürekli çalıştıracak çözümler aramaya yönelmiştir.

Marx'ın ilkel birikim (primitive accumulation)^{††††} adını verdiği, daha fazla birikim için burjuvazinin geliştirdiği el koymaya dayalı (Marx buna hırsızlık diyor) birikim stratejisi, Harvey'in el koyarak / mülksüzle tirerek birikim (accumulation by dispossession) tanımlamasının temellerini oluşturmuştur.

Doğrudan üretici olan çiftçinin, üretim araçlarından kopararak mülksüzleştirilmesi, bu yolla sanayinin ihtiyacı olan proletaryanın üretilmesi, Marx'ın tanımladığı ilkel birikim sürecinin ana unsurudur. Ayrıca toprağın metalaştırılması, çeyizli mülkiyet haklarının (ortak, kolektif ve devlet mülkiyeti gibi) özel mülkiyet haklarına dönüştürülmesi, ilkel birikimin diğer unsurları olarak tanımlanmaktadır. Ancak erken sanayilemenin bu vahşi sürecinden sonra, sistemin 1970'lerden itibaren yeniden benzer yöntemlere dayalı bir birikim stratejisi geliştirdiğini belirten Harvey, yeni emperyalizmin birikim rejiminin el koyarak / mülksüzle tirerek birikim olduğunu öne sürmektedir.

^{††††} Orjinal birikim (original accumulation) ya da ilk birikim (previous accumulation) olarak da anılmaktadır.

Tam bu noktada Harvey'in tanımlamasının neden özgün olduğunu konusu önem kazanmaktadır. Hatırlanacak olursa, Düzenleme Okulu temsilcileri 20 yy.ın başından bu yana (yani yaklaşık 100 yıldır) birikim rejiminin (yani birikim) de içinde bulunduğünü belirtmektedirler. Harvey bu rejimin 1970'lerden sonra el koyarak birikim rejimine dönüştüğünü iddia etmektedir.

Öte yandan Harvey'in açıklamaya çalıştığı süreç, ilkel birikim dönemi göz önünde bulundurulduğunda, kapitalizm için çok da yeni olmayan bir süreçtir. Ancak Harvey'in tanımının esas özgünlüğü, sürecin yeni olup olmamasında değil, süreci açıklamada kullandığı felsefi önermede gizlidir. Harvey, el koyarak birikimi açıklarken, Rosa Lüksemburg'u izleyerek, bir tür "iç – dış diyalektik (inside-outside dialectic)" üzerinden konuyu ele almaktadır.

El sermaye, ucuz, bol, kârlı arazi ya da yeni hammadde kaynakları gibi varlıklara erişemiyorsa, kapitalizm bunları üretmek zorunda kalmaktadır (Harvey, 2003:143). Harvey'e göre aırı birikim krizi ya da kapitalist sistem, yalnızca kendi bünyesinde var olan yatırım alanlarını genişletmek ve sermayeyi bu alanlarda toprağa sabitlemekle yetinmemektedir^{****}.

Harvey, kapitalist sistemin aslında kendi dışında bir varlıklar fonuna (a fund of assets outside of itself) ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir.

Normal şartlarda kapitalist iktisadi sistemin bir unsuru olmayan (özel sermaye tarafından alınıp satılmayan, sermaye birikimine konu edilemeyen, kısaca sermayenin erişimine açık olmayan) varlıklar, bu noktada önem kazanmaktadır. Harvey ortak mülkiyetin tüm biçimlerinin, bu sebeple metalaştırıldığını ileri sürmektedir. Böylece aslında sermaye için o zamana dek var olmayan yepyeni varlıklar (sistemin dışında bir varlıklar fonu), sisteme dâhil edilmiş olmaktadır.

Harvey'in sermayenin kendi dışında bir varlıklar fonuna ihtiyaç duyduğunu ortaya koyarken, aslında Marx'ın "kâr oranları düşme eğilimi taşıyor" önermesiyle^{§§§§} orijinal bir bakış açısı kurduğunu ileri sürmek mümkündür. Marx'a göre kapitalist üretici, de içinde mez sermayeyi (ya da kendi cinsinden olan varlıklarını^{*****}) manipüle edemediğinden, kâr oranını artırmanın tek yolunu emek sömürmekte bulmuştur^{†††††}. Harvey de, neoliberal sistemde birikimin motorunu çalıştıranın yeni bir yolu olarak, sistemin dışında olan varlıkların sermayenin kullanımına açılmasını; yani "el koyarak birikimi" tanımlamaktadır.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ardından Çin ekonomisinin gelişiminin, sermaye için o zamana kadar var olmayan bu varlıkların sisteme sokulması sayesinde gerçekleştiğini ve bu yolla son 30 yılda aırı birikimi sermayenin, ihtiyacı olan mekânsal sabitelere kavuşturduğunu ileri süren Harvey, el koyarak birikimi daha çok makro iktisadi bir süreç olarak tanımlamaktadır. Ancak küresel anlamda kaynakların paylaşım sürecinde geçerli olan aynı teorik çerçeve, kentsel ölçekte de kendisi gösterebilecektir.

Bu noktada Harvey'in mekânsal-zamansal sabiteler kuramı ile el koyarak birikim önermesini bir arada özetleyecek olursak, böyle bir tespit yapmak mümkündür: Aırı birikim kriziyle karışık sermaye sorunu kent toprakları üzerinde gerçekleşen yatırımlarla çözüme yoluna gitmektedir (mekânsal-zamansal sabiteler). Ancak –sermayenin kendi dışında bir varlıklar fonuna ihtiyaç duyması sebebiyle– kamunun elinde olan varlıklar da sermaye birikiminin hizmetine sokulmak durumundadır. Harvey'e göre kârlı kamu kurumlarının özelleştirilmesi, kamu arazilerinin özel sermaye yatırımları için kullanılması el koyarak birikimin en basit formlarıdır.

El koyma anında kamusal hizmetleri gören varlıkların (K T'ler ve diğer kamu kurumlarının) irketleleştirilmesi, su, enerji, iletişim, ulaşımlar vb. hizmetlerin özelleştirilmesi

**** Zira bu çözümlerin de bir süre sonra fazla kapasite ve aşırı yatırım krizi yarattığını belirtildiği.

§§§§ Hatırlanacak olursa Marx, de içinde mez sermayenin (üretim araçlarının de içinde mez sermayeye (gerekli emek de içinde mez sermaye) olan oranını, "sermayenin organik bileşimini" olarak tanımlamakta ve bu oranın artmasının, kâr oranlarını düşürdüğünü ileri sürmektedir.

***** Vurgu bana ait.

††††† Zira kapitalist üreticinin maliyetlerinin önemli bir parçası olan üretim araçları, yine başka kapitalist üreticiler tarafından üretilmekte olduğundan, bu üretim araçlarının de içinde mez sermayeye her zaman artma eğilimi taşımaktadır. Bu sebeple sermaye çözümü, kendi cinsinden olmayan emek, de içinde mez sermaye, verimliliğini ve hatta varlığını manipüle etmede bulunmaktadır.

akımının dünyayı sarması, Harvey'e göre "ortak mülkiyetin çevrelenmesi"^{****} ve "varlıkların üst sınıflar için yeniden tahsisi"^{****}dir. Yıllar boyunca sert sınıf mücadeleleriyle edinilmiş ortak mülkiyet haklarının (emeklilik aylığı hakkı, refah hakkı, sağlık güvencesi hakkı) özel alana geçmesi, neoliberal gerçeklik adına izlenen en çıplak el koyma politikaları arasında yer almaktadır.

Bu noktada soru önem kazanmaktadır: el koyarak birikimin, ayrı birikim sorunun çözülmesine nasıl bir katkısı vardır?

El koyarak birikimin i levi, bir dizi varlığı (i gücü de dâhil olmak üzere)^{*****} düük (hatta bazı durumlarda sıfır) maliyetle sermaye birikiminin hizmetine sokmaktır. Aynı zamanda bu yolla, ayrı birikimi emme kapasitesi doygunluğa erişmiş olan piyasalara, bu birikimi emecek olan yeni alanlar açılmış olmaktadır.

Harvey, el koyma sürecinin bağılatılabilmesinin, devalüasyon dalgaları yaratılmasından geçtiğini belirtmektedir. Böylece de erişmiş sermaye varlıkları kelepçe fiyatlarla satın alınabilmektedir. Buna göre el koyma süreçlerinin bu tür devalüasyon dalgaları sonrasında artması beklenecektir.

Bu önerme özellikle Marx'ın "yedek işçi ordusunun yaratılması" önermesinden izler taşımaktadır. Bu konuyu daha iyi kavrayabilmek için Harvey'in tanımlamalarını aynen aktarmakta fayda vardır:

"Değerli varlıklar önce sistem dışına çıkarılarak de erişmiş ürülür. Bu varlıklar sermaye fazlaları tarafından ele geçirilip sermaye birikimine dâhil edilinceye kadar nadase bırakılır; zamanı gelince⁺⁺⁺⁺⁺ sisteme yeniden kazandırılır"⁺⁺⁺⁺⁺.

El koyarak birikimin ipotekli konut piyasasında da orijinal bir formu söz konusudur. ABD'de "flipping"^{*****} adı verilen bu süreçte, kötü durumda olan bir ev bedavaya yakın bir fiyatla alınarak küçük rotularla düük gelirli ailelere satılmaktadır. Daha sonra aile borcunu ödeyemediğinde ev el değiştirmektedir. Bu süreç kesinlikle yasadışı değildir; ancak süreç içerisinde düük gelirli ailelerin ürettikleri küçük tasarruflara el konulmuş olmaktadır. Harvey'e göre bu, tipik bir mülksüzleştirme / el koyma rejimidir.

El koyarak birikimin özü, ortak, kolektif ve devlet mülkiyeti gibi mülkiyet haklarının münhasıran özel mülkiyet haklarına dönüşürülmesini içerdiğinden, bu kapsamda doğulan kaynakların da talan edilmekte olduğu vurgulanmalıdır^{*****}. İddet kullanma ve *me ru olana karar verme tekelini* elinde bulandıran devlet, bu süreçleri destekleyici rol oynamaktadır (Harvey, 2003:145).

Harvey ayrıca 1970'lerden itibaren belirleyici olan finansallaşmanın, spekülasyon ve talancı bir ruhla olduğunu⁺⁺⁺⁺⁺ belirterek, el koyarak birikimin farklı bir formuna da dikkat çekmekte; hatta kültürel formları, tarihsel değerleri ve fikri yaratıcılığı da, metalaştırma amacıyla el konulan unsurlar listesine eklemektedir.

**** a.g.e., s148.

**** a.g.e., s159.

***** Özellikle kamu kurumlarının özelleştirilmesi ile sermaye yeni bir üretim kapasitesi elde etmiş olmaktadır. Bunun sermaye için iktisadi anlamda birçok getirisi vardır. Çok düük maliyetlerle yeni üretim araçlarına ve emeğe sahip olmak bunlardan birisidir. Öte yandan önceden devlete ait olan bu üretim kapasitesinin sahip olduğu i gücü devredilmiş bırakılarak *yedek iş gücü ordusuna* da katılabilir. Sermaye ise beraberinde getirdiği i gücü fazlasını, bu yeni üretim kapasiteleri içerisinde emdirebilmektedir. Böylece ayrı birikimin iki ana unsuru olan sermaye ve i gücü fazlası bir kerede (aynı anda) bertaraf edilebilmektedir.

++++ Vurgu bana ait.

**** a.g.e., s151.

**** a.g.e., s152.

***** Roy'a (2001) göre özelleştirme, üretken tüm kamu varlıklarının (toprak, orman, su, hava...vb.) özel sektöre aktarımıdır.

+++++ Kredi ve hisse senedi spekülasyonları, anonim şirketleri ele geçirme kumpasları, birleştirme ve kazanımlar aracılığıyla varlıkların parçalanması bunlardan bazılarıdır (Harvey, 2003:146).

4. SONUÇ

Kentsel mekâna müdahalelerin tarihine bakıldığında devletin gücünün ve sermayenin dönüştürücü etkisinin bile iminden oluşan bir elin sürekli kentlerin üzerinde gezindiği, toplumsal faktörünse edilgen bir konuma itildiği görülecektir.

Bu noktada devletin rolünün çok önemli olduğu belirtilmelidir. Devlet (Ortodoks bir Marksist anlayışla bakılmadığında), toplumsal olanla iktisadi olan arasında salınan bir unsur olarak yorumlanabilir. Tarihsel süreç içerisinde devletin iktisadi dinamiklere daha yakın durduğu her dönemde yoksulluk, kötü yaşam koşulları ve emsalsizlik artmıştır. Bu sebeple sermayenin beklentileri, seviyeleri ve bunları düzenleyen bir unsur olarak devletin rolü, iyi analiz edilmek durumundadır. Aksi takdirde etkin ve uygulanabilir çözüm önerilerinin geliştirilmesi mümkün olmayacaktır.

KAYNAKLAR / REFERENCES

- [1] Harvey, D., *The New Imperialism*, Oxford University Press, New York, 2003.
- [2] Brenner, R., "The Boom and the Bubble: The U.S. in the World Economy", Londra: Verso, 2002.
- [3] Held, D. and McGrew, A., "The Great Globalisation Debate", in Held and McGrew, *The Global Transformations Reader*, Polity Press, 2005:1-8.
- [4] Roy, A., *Power Politics*, Cambridge, Mass.: South End Press, 2001.